

3. Див. Толочко П. Исторична топографія стародавнього Києва.-К. 1972. Бессонова С.С., Скорий С.А. Кургани скіфської доби біля Мотронинського городища (за матеріалами дослідження 1988, 1990 рр.). //Археологічні дослідження на Черкащині.-Черкаси, 1995. - С. 68-73.
4. Павленко Ю.В. Прадавня історія русів у світовому контексті. - К. 1994.
5. Рыбаков Б.А. Язычество Древней Руси.- М., 1987.-С. 16.
6. Павленко Ю.В. Раннеклассовые общества: генезис и пути развития. - К., 1989.- С. 123.
7. Самарський С.Л., Головатюк В.С., Дудник О.М. та ін. природа Черкащини.-К., 1971.
8. Див. Отчет о геодезических изысканиях инженера В.П.Креутова между местечками Смела, Шпола, Звенигородка. - К., 1891. - С. 74-78.
9. Петренко В.Г. Правобережье Среднего Поднипрорья в V – III вв. до н.е. - М., 1967. - 180 с.
10. Мурзін В., Ролле Р., Супруненко О.Більське городище.-Київ-Гамбург-Полтава: Археологія, 1999.

В.В. Гоцуляк

ПРОБЛЕМИ БІОІСТОРИОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

На кінець ХХ ст. українська історична наука залишається ще бідною на ґрунтовні дослідження життєвого шляху і наукової творчості провідних українських вчених. Захоплені знеацька перебудовними процесами, що швидко наростали з початку 90-х років історики поступилися і пропустили наперед войовничих дилетантів від науки. Зазначене пояснюється необхідністю переформування та виникненням нових загонів істориків політично, ідеологічно зорієнтованих на дослідження історії України, проблематика якої майже була занедбана попередньою історіографією. Такий стан речей був природним бо в умовах швидкого розпаду тоталітарної радянської свідомості духовна енергія української національної спільноти потребувала власної ідентифікації, пошуків шляхів подолання культурного шоку, що охопив пост тоталітарне українське суспільство. Цей вакуум заповнили однобічні тепер зорієнтовані публікації про істориків зі знаком плюс, бо в радянській історіографії їх вважали представниками “дворянської”, “буржуазної” науки, до більшості з них приклеїли ярлик “ворогів українського народу” та носіїв “буржуазно-націоналістичних поглядів”. Поява час від часу (першою ґрунтовною монографією біоісторіографічного жанру слід вважати працю Ю.Пінчука “Микола Іванович Костомаров (1817-1885)”, що вийшла у 1992 році [1]) не виправила цей стан.

Теперішні тенденції розвитку української історичної науки спонукають до необхідності вироблення нових теоретичних і методологічних підходів, які навіть випереджали сучасні, не кажучи вже про перегляд усталених тверджень, концепцій у вивченні її минулого в тому числі в біоісторіографічному жанрі. До того ж досвід радянської історіографії спонукає до відмови від думки про потребу створення єдиних універсальних методологічних засад, як підстави підготовки історичних праць.

Проходячи шлях подолання дисконтинуїтету історіографічного процесу, повернення історико-наукової спадщини, створення новітніх концепцій національної історії, торується напрямок самовизначення нашого “я”, національного у загальноісторичному процесі. Останнє передбачає якнайшвидше подолання відчуття провінціалізму та розумової ізольованості.

Новий підхід репрезентує ецієнтичний образ історіографії, вільний від упереджень. Стосовно минулого історичної науки (у тому числі і “радянської”), котра розглядається як закономірний процес накопичення історичних знань, їх перетворення на суто науку та подальший розвиток у напрямку побалістичного розуміння історії природного сприйняття здобутків європейської та світової історіографічної думки. Виходячи з цього дилетантськими є спроби українську історіографію звести до романтичних та чисто позитивістських нехай і “нових” концепцій. Це знову може призвести до спрощення історичного процесу, коли відбувається нехтування фактів, використання вузького, інколи не науковоінтерпретованого кола джерел і пам’яток матеріальної культури, підміна аналізу схемою, міфологізація історичної науки. В такому разі залишається поза увагою вчених нові ідеї, оцінки, підходи до цілих напрямків науки.

Зазначене засвідчує необхідність комплексних досліджень, особливо що до історичної творчості провідних українських вчених, істориків минулого і сучасності. Таке завдання має стати твердим правилом сучасних істориків науки, бо виходить із органічної потреби професійної наукової діяльності, спрямованої на необхідність окреслення кола своїх попередників, їх внеску у розробку історії України, зафіксувати основні етапи діяльності створення ними наукових установ.

Вченим-історіографам вже не обійтись і без культурологічного та історіософського аналізу, бо підготовка змістовних праць про провідних українських вчених неможлива без вилучення і ґрунтовних характеристик історіографії історії України, періодів у розвитку історичної науки. Так, зокрема, у ХІХ ст. таких виявляємо чотири І-й період критичної історії, що відповідає реставраційній добі відродження. Тип критичної (наукової, у тогочасному розумінні слова) історії складала “История малой России” Д.Бантши-Каменського, повні історії Малоросії О.Маргоса, М.Маркевича, Д.Зубрицького).

ІІ-й період припадає на початок другої чверті ХІХ ст. і відповідає часу виникнення романтичного напрямку в українській історіографії. Його головними рисами є етнографічні та історико-етнографічні студії. На цей період припадає поява перших етнографічних та історичних розвідок М.Цертелева, М.Максимовича, І.Срезневського, харківських романтиків А.Метлинського, М.Костомарова, а також діяльність відомої “Руської трійці” – Я.Головацького, М.Пашкевича і І.Вагилевича.

60-ті – 70-ті рр. ХІХ ст. є ІІІ-м періодом, що характеризується утвердженням народницької ідеології з притаманними їй типами національної свідомості та історіографії. Початок 1880-х – перших десятиліть ХХ ст. співпадає із кульмінаційною фазою націотворчого процесу в українських землях і є періодом створення української національної історіографії. В цей час значним є внесок в розвиток української історіографії В.Антоновича, О.Лазаревського і особливо М.Грушевського.

Історіографія XIX ст. підлягає глибокому вивченню, а її періоди належить об'єктивно оцінити, відкидаючи спрочені оцінки і хибні уявлення. Особливо це стосується праць, присвячених характеристичній творчості провідних істориків України. В силу зниження інформованості не всі дослідники звернули увагу на надзвичайно цікаві наукові розробки В.Чишка. Їх поява пояснюється увагою Національної Академії наук України до занадто слабкої концептуальною розробкою принципів та методів біографістики як галузі історичної науки, відсутністю класифікації біографічних джерел, міждисциплінарністю її методів. В.Чишко задався метою довести, що біографістика є самостійним та специфічним жанром історичного дослідження. Вирішенню цієї проблеми вчений присвятив докторську дисертацію. Головний зміст своїх теоретичних міркувань В.Чишко виклав також у монографії "Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України" (1996). Три перші розділи праці автор присвятив розгляду стану історико-біографічних досліджень в Західній Європі, Російській імперії, СРСР та України. Два наступних – методологічним питанням біографістики. Він виділяє в окрему галузь історичної науки теоретичні історико-біографічні дослідження. Об'єктом біографістики є видатна особа в усіх проявах і різноманітних зв'язках із суспільним середовищем в єдності індивідуального і суспільного. Представник української академічної науки, ідучи слідом за багатьма сучасними дослідниками в цій галузі історичних знань, орієнтується на закони історичної методології та залучення до аналізу творчості вчених методів пізнання людини як особистості, складових психології, соціології, філософії та літературознавства.

В.Чишко виділяє три стадії в біографічному дослідженні: 1) емпірична, де використовуються евристичні і джерелознавчі методи досліду; 2) реконструкція життя та діяльності, психологічного складу особистості із залученням методу історичної та психологічної реконструкції; 3) репрезентація особи, що охоплює усю сукупність внутрішніх та зовнішніх зв'язків. У докторському дисертаційному дослідженні автор аналізує категоріальний апарат, дає розгорнуту характеристику термінології, намагається визначити грань між теоретичними засадами біографіки і біографістики, літературознавчої та історіографічної теорій, звертається до методології біографій, історіографічних, джерелознавчих аспектів і історичного аналізу біографії, як об'єкта біографістики. Наукові напрацювання В.Чишка – є істотним внеском в розробку сучасної моделі біоісторіографічного дослідження [2].

Як розділ історії історичної науки біоісторіографію розглядає також Т.Попова. Її роздуми з цього приводу зафіксовані у статті "О методике биоисториографического исследования" (1998). Одеська дослідниця звертає увагу на той факт, що цей жанр має давню традицію, однак на дисциплінарному рівні – розробка теоретико-методологічних проблем біоісторіографічного дослідження та інших питань, здійснено лише перший крок. Треба зазначити, що історія історичної науки в її історіографічному ракурсі не є повернення до панування персоналогічного методу в історико-наукових дослідженнях. В сучасних умовах біоісторіографія виступає ефективним засобом антропологізації історико-наукового пізнання. Вона перетворюється в одну із провідних рис сучасної парадигми історичної науки.

Т.Попова провела плідну роботу, пов'язану із узагальненням існуючих поглядів на біоісторіографічні дослідження і визначила їх прикладний характер. Вона вказує, що їх результати можуть втілюватися в різних формах історіографічного жанру, і зокрема, в бібліографічних словниках. Методику їх опрацювання вона вбачає в підготовці та реалізації багатоаспектної дослідницької програми. Така програма передбачає створення банку даних, що сприятиме вирішенню проблеми жанрових різновидів біографічного (або біоісторичних) аналізу прасопографічних досліджень конкретних аспектів "колективних біографій наукового соціуму, наприклад, постаті істориків певного регіону, або регіональної історіографії в цілому", постаті професора певного університету "персоналогічних – конкретних житеописів", історію людини в науці і суспільстві. Такими формами можуть бути біографічні словники, біографічні довідники, монографічні дослідження. Зрозуміло, що пошук оптимальних рішень історик має вбачати не у збільшенні інформаційних даних в аспектах, самої бази, а в її внутрішньому змістовному наповненні та у вирішенні низки дослідницьких проблем [3].

Сучасне бачення "донавколишнього середовища", мікросоціуму історика передбачає заглиблення у його психологію творчості і особистості. Методологічні настанови зводяться до з'ясування походження, найгрутовнішої інформованості про родину, освіту майбутнього вченого, його взаємини із суспільством, приватне життя, шлюб, дітей, провідну життєву позицію, заняття та дозвілля, риси вдачі, стиль мислення (регіональний, емпіричний, інтуїтивний), психологічні настанови (оптиміст, песиміст, стоїк), ставлення до смерті, фізичної конституції (зовнішній вигляд, хист), фізичні вади, хвороби, наукові праці, колекції, твори, академічну кар'єру, звання, посади, довголіття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пінчук Ю.А. Микола Іванович Костомаров 1817-1885. – К.: Наукова думка, 1992.
2. Чишко В.С. Біографістика як галузь історичної науки. Історіографія та методологія. – Автореф. Дис... доктора історичних наук. – К., 1997. – 48 с.
3. Попова Т.Н. О методике биоисториографического исследования // Записки исторического факультета Одесского государственного университета. - Вып. II. - Одесса, 1998. – С.135-148.

В.В. Масненко

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ВИДАННЯ ЯК КОМУНКАТИВНИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ДОБУ УКРАЇНІЗАЦІЇ 1920-Х РОКІВ

Для дослідження окремих аспектів такого поліваріантного явища як національна свідомість досить продуктивним може бути принцип методологічного плюралізму, який дозволяє оперувати найрізноманітнішими теоретичними підходами. Серед них значну продуктивність має комунікативна теорія К.Дойча. Відповідно до неї нація постає як продукт модернізації суспільства, створення відповідної комунікативної інформаційної мережі.